

הרב עזריאל אריאל

מינוי שליח להפרשה לדבר שלא בא לעולם

ראשי פרקים

הצגת הבעיה

פרק א – שליחות לדבר שלא בא לעולם

פרק ב – שליחות לדבר שלא בא לעולם מכוח "בידו"

1. הקדמה, מינוי שליח להפרשת חלה

2. בידו לעשות עיסה או לקנותה

3. הפרשה מכוח האפשרות לקנות את הקרקע לפירותיה

4. הפרשה מכוח גילוי דעת

5. סיכום שיטות הראשונים

6. פסק ההלכה בשו"ע

פרק ג – מינוי שליח להפרשה בדבר שלא בא לעולם, למעשה

1. הקדמה

2. מינוי לדבר שלא בא לעולם בדרבנן

3. מינוי בכתב

4. פועל בדבר שלא בא לעולם

5. הקנאת הפירות למשגיח

6. סיכום

הצגת הבעיה

אחת הבעיות המצויות בהפרשת תרו"מ במערכת הציבורית היא מינוי שליח לדבר שלא בא לעולם. בדרך כלל אין קשר ישיר ורצוף בין הבעלים לבין המשגיח האחראי על ההפרשה. באותם מקומות נמצאת התוצרת החקלאית בתנועה מתמדת, של: גידול, קניה ומכירה. לא ניתן א"כ למנות את המשגיח מחדש לאחר כל קניה או ייצור של תוצרת חקלאית. האם יש תוקף הלכתי למינוי כזה, הנעשה מראש למשך תקופה ארוכה? כיצד יועיל מינוי השליחות לדבר שלא בא לעולם או לדבר שאינו ברשותו של המשלח?

פרק א – שליחות בדבר שלא בא לעולם

יסודה של הבעיה הוא בגמרא במסכת נזיר (יב ע"ב):

לא משוי איניש שליח, אלא במילתא דמצי עביד השתא. במילתא דלא
מצי עביד השתא – לא משוי שליח¹.

ומכאן שאדם אינו יכול למנות שליח למה שאין ביכולתו לעשות עתה.
נחלקו הראשונים בגידרה של הלכה זו: רבינו ירוחם² והמהרי"ט³ סוברים שכל
זה הוא רק בסתמא, שכן אין גמירות דעת למנות את השליח במקרה כזה. אך אם
המשלח גילה את דעתו בפירוש שמעוניין בשליחות גם בכה"ג – המינוי תופס⁴.
לעומת זאת, רוב הראשונים⁵ גורסים שאי אפשר למנות שליח למה שאינו ביכולתו.
וכך כתבו האחרונים להלכה⁶.

עפ"י זה כתבו האחרונים⁷ שה"ה לדבר שלא בא לעולם ולדבר שעדיין לא בא
לרשותו של המשלח. ומתוך כך כתבו האחרונים⁸ שאי אפשר לחתום על שטר
שליחות למכירת חמץ אם החמץ עוד לא הגיע לרשות המשלח.
לאור האמור קשה, כיצד מועיל מה שנוהגים למנות מראש את המשגיח כשליח
להפרשת תרו"מ וחלה?

1. וכן מובא להלכה ברמב"ם (אישות פ"ט ה"ו) ובשו"ע (אה"ע סי' לה סעי' יא).
2. נתיב בא (ח"ג).
3. ח"ב חר"מ סי' כג (ד"ה איברא). ובמרכבת המשנה (גירושין פ"ו ה"ג) הביא את דעת הרב מקרעטשין שנקט במהרי"ט. והסיק המרכב"מ שאין לסמוך על כך לענין איסור אשת איש. ומכאן שניתן להקל בנושאים אחרים בהלכה, ובמיוחד במצוות דרבנן.
4. וכן בשו"ת שואל ומשיב (ח"א סי' קטו, ח"ב סי' קטו); כרם ציון (השלם, אוצר התרומות ח"א עמ' שטח). ובערוה"ש (חרי"מ סי' קפב סעי' ד) הוסיף שכך יש לדייק גם מדברי הרמב"ם (אישות פ"ט ה"ו). ועי' מרכבת המשנה (גירושין פ"ו ה"ג). ועי' שו"ת שארית ישראל (י"ד סי' סו עמ' קמט), שצירף דעה זו להלכה.
5. שאילתות דרב אחאי גאון (פר' חיי שרה); תוס' (נזיר יב ע"א שם ד"ה מ"ט). וכך משמע מתוס' (יבמות נב ע"ב ד"ה ולאשה); מאירי (נזיר שם ד"ה האומר); רא"ש (קידושין פרק ב סי' יח). וכ"כ הראשונים לנדרים (עב ע"ב); ר"ן (ד"ה והא לא שמע ליה) בשם התוס'; רא"ש (ד"ה והא לא שמיע); פסקי הרמב"ן (דף כד ע"א); ריטב"א (שם ד"ה אל); משל"מ (אישות פ"ט ה"ו) וכתב שכן גם דעת הרמב"ם.
6. שו"ת חת"ם סופר (אה"ע סי' יא ד"ה מתוך); ערוה"ש (חרי"מ סי' קפב סעי' ד).
7. חלת לחם (סי' ז ס"ק בא); שו"ת עונג יו"ט (סי' לח ד"ה תשובה); שו"ת שארית ישראל (להגרי"ז מינצברג, י"ד סי' סו עמ' קמט). ומקורם בירושלמי (דמאי פ"ו ה"א) ובתוס' (יבמות צג ע"א ד"ה מיתו). ועי' שו"ע (חרי"מ סי' רט סעי' ה).
8. עי' שו"ת (מערכת חמץ ומצה סי' ט סעי' ז, ח"ח עמ' 386); בגדי ישע (סי' ד); שו"ת צמח צדק (ארי"ח סי' מו); שו"ת עונג יו"ט (סי' לח).

פרק ב - שליחות לדבר שלא בא לעולם מכוח "בידו"

1. הקדמה: מינוי שליח להפרשת חלה

אפשרויות שונות למינוי שליח להפרשה בדבר שלא בא לעולם, נידונו בהרחבה בדברי הפוסקים בהלכות חלה. וכבר עמדו בעלי התוס' (נזיר יב ע"א ד"ה מיט) על שאלה זו:

וא"ת: דהא מעשים בכל יום שאשה אומרת לחברתה, לושי לי קמח והפרישי חלה בעבורי. וגם תלמידים של בית רבן אומרים כן. ואיך נעשה שליח בדבר זה? הא בשעה שעושה אותה שליח לא היתה יכולה להפריש בעצמה חלה מקמח זה שאינו בר חיובא, שאין מפרישין חלה מקמח!

תשובות שונות נאמרו בין בעלי התוס' על קושיא זו. רובן יוצאות מתוך הנחה שההפרשה מועילה מכוח העובדה שבמדה זו או אחרת הדבר הוא בידו של המשלח. ומאחר והדבר הוא "בידו" של המשלח, אין הוא בכלל דבר ש"לא מצי עביד".

2. בידו לעשות עיסה או לקנותה

בתוס' שם מובאת תשובתו של רבינו תם:

ואומר ר"ת, דיש בידה להביא עיסה מגולגלת, ולומר: עיסה זו תהא חלה על קמח זה לכשיהיה נילוש. ודברים שבידה קיימים, ואין זה דבר שלא בא לעולם. כיון שבידה ללוש ולגלגל העיסה - קרוי שפיר בא לעולם, כיון שבידה לעשות¹.

בשטמ"ק (שם ד"ה פסק רת"ם) הגירסא שונה במקצת:

משום דהוי ביד המשלח לקנות עיסה מגולגלת ולהפריש ממנה חלה על קמח זה אחר שתגלגל. דכה"ג אמרי' בקידושין², פירות ערוגה זו מחוברין יהיו תרומה על פירות תלושין לכשייתלשו... - דבריו קיימין.

וכ"כ הסמ"ק (מצוה רמו):

ואם נתנו רשות בעוד שהוא קמח - מועיל, הואיל ובידו ליקח עיסה ולעשות שליח להפריש ממנה.

החת"ם סופר³ מדייק מדברי רבינו תם, שהדברים אמורים דווקא במקרה שיש אפשרות לקנות עיסה שהיא כבר מגולגלת עתה. אבל אם אין אפשרות כזאת -

1. דעה זו הובאה להלכה בטור (יר"ד סי' שכח). ועי' אבנ"מ (סי' לה ס"ק יג); קובץ "מפרי הארץ" (חלה, עמ' 54-59).

2. דף סב ע"ב.

3. אה"ע סי' ד (ד"ה ובהדי שותא). והביא לכך ראיה מכך שאדם לא יכול למנות שליח לגרש את יבמתו, למרות שבידו לבוא עליה. והסביר ש"פנים חדשות באו לכאן". ושם הביא את דעת הדורש

אין אפשרות למנות שליח, למרות שיש כבר עכשיו קמח ברשות המשלח והוא יכול להכין ממנו עיסה מיד. החת"ם סופר מסביר שהאפשרות להפוך קמח לעיסה היא יצירה של פנים חדשות לגמרי, ולכן אין דבר זה נחשב כ"בידור". החזו"א⁴ והגר"ז מינצברג⁵ חולקים עליו מכוח מה שכתב הסמ"ק⁶ ונפסק בשו"ע⁷, שאפשר להפריש קמח כאשר מתנים שההפרשה תחול לאחר הגילגול. כדבריהם נאמר גם בשטמ"ק (שם) בשם רבינו עזריאל:

אמנם יכול אדם לעשות שליח... להפריש חלתו קודם גלגול, ואע"ג דלאו איהו מצי עביד. והיינו טעמא, הואיל ויכול להקנות... הקמח או הדמים ליקחם בשוק. וכל שבידו לעשות, לאו כמחוסר מעשה דמי.

דברים אלו – של ר"ת, הסמ"ק ורבינו עזריאל – עוסקים במקרה שהקמח לעיסה נמצא בעולם וברשותו של המשלח. ולדעתם הבעיה בשליחות היא רק מצד זה שאין כרגע עיסה מגולגלת הראויה להיות חלה. וא"כ יתכן שמה שמועיל זה שבידו לקנות, הוא רק ה"היכי תמצוי" שהמשלח יכול לבצע באותו רגע את מעשה הפרשת החלה. אך לא ברור שניתן להסיק מכאן למקרה בו גם הקמח עצמו עדיין איננו בעולם וברשות המשלח. וכך הבין בדעתם בעל "חלת לחם"⁸, שאם הקמח אינו בעולם – לא ניתן למנות שליח להפרשת החלה, ואף שניתן לקנותו עתה. וא"כ אי אפשר להוכיח מכאן שיהיה אפשר למנות שליח להפריש תרו"מ מפירות שהמשלח יקנה אחר כך.

האור זרוע (הל' חלה סי' רכא) מביא גירסא אחרת בדעת רבינו תם:

ור"ת הורה שיכולה אשה לשוי' שליח להפריש החלות מכל עיסות שיהיו לה עד עולם. אע"ג דהשתא לית לה עיסה ואינה יכולה להפריש חלה – מ"מ, כיון דכל שעה שרוצה יכולה ללוש עיסה ולגלגל ולהפריש חלה, א"נ יכולה לקנות עיסה מגולגלת בסוף העולם שחייבת בחלה – יכולה נמי לשוי' שליח... הכא יש כוח ביד האשה ללוש עיסה מן הקמח שיש לה, א"נ אין לה – יש בידה כוח לקנות ולגלגל...

ולפי גירסא זו, מודה ר"ת שניתן למנות שליח גם כשאין אפשרות לקנות עיסה עתה, ואף כאשר אין קמח בידי המשלח באותו הזמן.

לציון (דרוש יג בהגיה) שחלק עליו. ועי' חת"ס שם (סי' יא ד"ה ואיירי, עד), וייתכן שחזר בו מסברא זו. וצ"ע.

4. זרעים (ליקוטים סי' ו ס"ק ג).

5. שו"ת שארית ישראל (סי' סו עמ' קמז).

6. מצוה רמו (בתחילתה).

7. יו"ד סי' שכז (טע"י א). ועי' בחוברת "הפרשת תרו"מ במערכת הציבורית" (פרק טו טע"י 3).

8. סי' ז ס"ק כא). ועי' ישועות מלכו (קרית ארבע תרומות פ"ד ה"א).

וכן דעת ספר התרומה (מפתחות, סי' פג), שניתן למנות את השליח גם כאשר הקמח המיועד לכך אינו בעולם וברשות המשלח. ואלו דבריו:

והתלמיד, שהוא כמו אורח – יכול לומר לבעלת הבית להפריש מכל עיסות שיהא לו, אפילו מאותן שיקנה אחר כן⁹. ואינו צריך ליטול רשות בכל פעם.

וכן אשה יכולה לומר לחברתה, קחי קמח ולושי עוגות והפרישי חלה, אע"פ כי בשעת הציווי היתה קמח... וכן מנהג... אבל ביד האשה לעשות עיסה מן הקמח או לומר לאחר לעשות... דכל שבידו – לאו כמחוסר מעשה דמי¹⁰.

מדברי האו"ז למדנו שאין הגבלה של מקום. וגם דבר שיתאפשר רק במקום רחוק – נקרא "בידו"¹¹. ומכאן, ש"בידו" לענין זה אינו מצד מה שבידו בפועל, ודי בכך שה"חפצא", דהיינו: הקמח – הוא "בידו", דהיינו: שבאופן אובייקטיבי הוא זמין לבני אדם, וכל הקשיים בהשגתו אינם אלא סובייקטיביים לאדם זה. וכן כתבו בעלי התוס' (יבמות צג ע"א ד"ה מייתי):

ולא מסתבר לומר דלא חשיב הכא "בידו" לפי שהיה רחוק מהם, דאין נראה לחלק בין רחוק לקרוב.

לעומת זאת, מדברי הראשונים האחרים משמע ש"בידו" כולל רק שמצוי לקנות בפועל במקום זה. וכך כתב הכרתי ופלתי¹², שמה ש"בידו" לעשות בסוף העולם – אינו נקרא "בידו". אך לא ראינו בדבריהם הבחנה בין מינוי הנעשה בשעה שהחנניות פתוחות לבין שעה שהחנניות סגורות. וא"כ, "בידו" כולל גם את טווח הזמן הקרוב. מצד שני כתב המעשר בהתרומה¹³ שאין להקל באותם מינים שאינם מצויים בשוק באותה עונה של השנה. ומסתבר שהדברים אמורים אליבא דכו"ע. מתוך כך יש לעיין אם יועיל מינוי שליח למינים עונתיים למשך מספר שנים, אם הוא נעשה בשעה שהם מצויים בשוק.

9. עיי' במש"כ באריכות בשו"ת עונג יר"ט (סי' קט).

10. דבריו מובאים במדרכי (חולין פרק ח סי' תרפט, ועיי' קידושין פרק ב סי' תקיט) ובב"ח (יר"ד סי' שכו ד"ה וכתב).

11. עיי' חכמת אדם (שערי צדק סי' ח סעי' א), שנוקט להלכה ש"בידו" מועיל אפילו לזמן ממושך. ובחלת לחם (סי' ז ס"ק בא) כתב שלדעה זו ההפרשה מועילה מטעם זכיה ולא מכוח מינוי השליחות. וכ"כ כתבו לענין גירושין: בית מאיר (סי' קיט); הגרי"א מקובנא (שו"ת עין יצחק אה"ע ח"א סי' ג ס"ק ז).

12. סי' סא (ס"ק ו). ועיי' שו"ת אגרות משה (יר"ד ח"א סי' ריט).

13. פרק ד (ס"ק ב). ועיי' שו"ת חת"ם סופר (אה"ע סי' יא ד"ה וע"ז), שכתב שדבר המצוי לקנות – נקרא "בידו", ואינו דומה לאומר: "שדה זו, לכשאקנה – תהיה קנויה לך". ועיי' ישועות מלכו (קרית ארבע תרומות פ"ד ה"א).

3. הפרשה מכוח האפשרות להקנות את הקרקע לפירותיה

הסמ"ג (עשין, מצה קלד) מסביר את המושג "בידור" בצורה שונה מאשר בעל התוס':

עושה אדם שליח לתרום מכל התבואות שיהיו לו עד עולם, מאחר שיכול ליתנם לשלוחו ולזכותם לו מעכשיו, ע"י שיקנה לו גוף הקרקע לפירותיו. כך פירש רבינו יצחק בפרק שני דנזיר בענין כל מידי דמצי עביד מצי משוי שליח¹⁴.

לפי דעה זו אין הגבלה של זמן ומקום להגדרת "בידור" בהפרשת חלה. ההגבלה היחידה היא הבעלות על הקרקע בה תגדל התבואה. על דברי הסמ"ג יש לשאול¹⁵, מה הקשר בין העובדה שאפשר להקנות את הקרקע לפירותיה לבין שליחות? הרי שליחות איננה קנין בחפץ! ה"חלת לחם"¹⁶ עומד על קושי זה, ומתוך כך מוציאה את דברי הסמ"ג מפשוטם: בתירומו הראשון הוא אומר, שמינוי השליחות כולל הקנת הקרקע לפירותיה לענין ההפרשה¹⁷. וא"כ אין זו הפרשה מכוח שליחות אלא בעלות גמורה. בתירומו השני כתב החלת לחם שההפרשה מועילה מדין ניהותא¹⁸. אפשרות זו תידון לקמן (סעי' 4) בביאור דעת התוס' בנזיר.

4. הפרשה מכוח גילוי דעת

בעל התוס' עצמו (נזיר יב ע"א ד"ה מ"ט) חולק כל האמור. הוא אומר שאין מקום למינוי שליח בדבר שלא בא לעולם על סמך העובדה שבידור של המשלח להפריש חלה בעצמו. ואלו דבריו:

ומכל מקום, בהאי טעמא לחודא לא סגי לן למימר דמצי למיעבד שליח

14. דעה דומה מובאת באורז (הל' חלה ס' רכא): "ורבינו יצחק בר שמואל פ", הואיל ויכול ליתן לשליחו מעתה כל העיסות שיקנה בשבילו – לכן מפריש חלה כאילו הן שלו". וכתב על כך באורז: "ולא בריא לי האי טעמא".

15. עי' משל"מ (תרומות פ"ד ה"א) שהביא את דברי הסמ"ג ותמה עליו, אם כי לא הסביר בדיוק מהי תמיהתו. ועי' ערוה"ש (ס' סג סעי' ו).

16. ס"ז (ס"ק בא, מובא בהמעשר והתרומה פרק ד ס"ק ב).

17. החלת לחם הולך בזאת לשיטתו, שמסביר עוד כמה מקרים עפ"י עקרון זה של בעלות. ראה מאמרנו: "הפרשה מכוח שליטה בנכסים" (סעי' 1-3), אך אח"כ חזר בו מעיקרון זה.

18. לענין זה ראה מאמרנו: "הפרשה ללא מינוי". הדבר מתאים לשיטת הסמ"ג שם (עשין קלד), שם הוא אומר שהפרשת תרו"מ מועילה גם כאשר יש רק גילוי דעת למפרע. ולענין זה ראה מאמרנו שם (פרק ג סעי' 3 והע' 9). ושם ביארנו שלדעה זו ההפרשה מועילה מכוח דין זכיה או מפני שאין צורך בשליחות, ואף ללא מינוי מפורש. ולפיכך, מה שכתב הסמ"ג (עשין קמא) שבעיסת השותפין צריך לבקש רשות מכל בעלי העיסה – הוא מפני שעב"פ צריך גילוי דעת.

כאן, כיון דבידו ללוש ולגלגל. מדאמר פרק רבן גמליאל¹⁹: "האומר לחבירו, כתוב גט לארוסתך, לכשאכניסה אגרשנה – הרי זה גט", מפני שבידו לגרשה מיהא אם ירצה. ובעי התם: ליבמתו מהו. ומאי קא מיבעיא ליה? והא בידו לבוא עליה ולגרשה! אלא ודאי, כיון דהשתא לא מצוי לגרשה – לא מצוי משווי שליח, כיון דמחוסר מעשה לבוא עליה. הכא נמי, כיון דהשתא איהו לא מצוי להפריש – אינו קרוי בידו מה שבידו ללוש ולגלגל, לענין זה שיכול לעשות שליח, כיון דמחוסר לישא וגילגול.

אעפ"כ, אין התוס' חולק על אותם "מעשים בכל יום שאשה אומרת לחברתה לושי לי קמח והפרישי לי חלה בעבורי", שהזכרו בראשית הדברים. ואינו אומר אלא שטעם זה של "בידו" אינו מספק. וא"כ יש לשאול, מכוח מה מועילה ההפרשה²⁰? החזו"א²¹ עונה על שאלה זו ואומר שאפשר שההפרשה מועילה לדעה זו מכוח גילוי דעת, כדעת תרוה"ד²², האומר שאם העיסה עומדת להתקלקל – יכולה המשרתת להפריש חלה מדין זכיה. בשאלה זו עסקנו במאמר נפרד²³ ואכמ"ל. ושם הסקנו שלדעת רוב הפוסקים ניתן להפריש אף ללא מינוי שליחות, אם ישנו בירור מספיק שאכן בעל הפירות מעוניין בכך שיפרישו תרו"מ בשבילו. וא"כ כאן, כאשר בעל הפירות או העיסה גילה את דעתו בפירוש שהוא מעוניין שפלוני יפריש בשבילו, ואין כאן אלא חיסרון פורמאלי של מינוי שליחות – י"ל שההפרשה תועיל מטעם זה.

וכך כתבו רבים מן האחרונים בדיני הפרשת תרו"מ²⁴ ובנושאים אחרים²⁵.

19. יבמות (נב ע"א).
20. ע"י קצוה"ח (סי' רמג ס"ק ח בסופו), ומדבריו משמע שבעל התוס' נשאר בקושיא על אותם "מעשים בכל יום", ולדעתו אי אפשר להפריש מכוח זכיה.
21. זרעים (ליקוטים סי' ו ס"ק ג). וראה לקמן (הע' 32), שם הבאנו את שיטת החזו"א באה"ע, ומשמע שבסופו של דבר החזו"א אינו מקבל את האפשרות הזו להלכה. וצ"ע.
22. סי' קפח (מובא להלכה ברמ"א יו"ד סי' שכח סעי' ג).
23. שליחות להפרשת תרו"מ ללא מינוי (פרק ב סעי' 3).
24. כן דעת הגרי"ז מינצברג זצ"ל (שו"ת שארית ישראל סי' סו עמ' קמט ד"ה העולה) בהפרשת תרו"מ. וכך הורה לנו הגר"מ אליהו שליט"א. וכ"כ החלת לחם (סי' ז ס"ק בא) והחת"ם סופר (אה"ע סי' יא ד"ה ואמרת, סי' מג ד"ה ואען) לענין הפרשת חלה.
- החת"ם מעיר שם, שהדבר מועיל רק כאשר המעשה הוא זכות בעצם, כגון: במקרה שהעיסה מתקלקלת או במקרה שבו היה גילוי דעת מיוחד על המעשה הזה. אבל אם כל ההסתמכות היא רק על גילוי דעת כללי, שבעלמא נוח לו שיפרישו בשבילו – הדבר אינו מועיל.
25. כ"כ הדגמ"ר (לשו"ע יו"ד סי' שה סעי' י) לענין פדיון בכור. וכ"כ החת"ם סופר (ראה בהע' הקודמת) לענין קידושין, גירושין ונדריים. ועי' ערוה"ש (סי' שה סעי' ט) שכתב שפדיון בכור מועיל בכה"ג מטעם אחר.

אך לא כל האחרונים מסכימים לדעה זו:

הגרי"א מקובנא²⁶ כתב שהממנה שליח, אך השליחות לא מועילה מפני שזהו דבר שלא בא לעולם – אי אפשר להפריש לו מטעם זכיה. זאת מפני שכבר גילה את דעתו שהוא מעונין דווקא בשליחות. על יסוד זה הוא אומר, שר"ת, הסמ"ג, סה"ת ורבינו עזריאל, הסוברים שניתן למנות שליח לדבר שלא בא לעולם רק מכוח "בידו", אינם חולקים על דברי תרוה"ד, האומר שניתן להפריש מכוח זכיה. ולפיכך, יועיל גילוי דעת בדבר שלא בא לעולם אם גילה דעתו שמעוניין בכך שיפרישו לו מדין זכיה.

וכן כתבו כמה מן האחרונים בדיני תרו"מ²⁷ ובנושאים אחרים²⁸. ומתוך כך מסיק השדי חמד²⁹, שבמינוי שליח לדבר שלא בא לעולם יש לציין בפירושו שיעשה לו את המכירה מדין שליחות ומדין זכיה.

הגרי"א מקובנא מביא ראייה לשיטתו זו מגמרא ערוכה (חולין יב ע"א):

בעא מיניה רב דמי בר יוסף מרב נחמן: ... האומר לשלוחו צא ותרום והלך ומצא תרום, מאי? א"ל: אין חוקתו תרום... אין חוקה שליח עושה שליחותו... דילמא איניש אחרינא שמע ואזל תרום, הו"ל תורם שלא מדעת, והתורם שלא מדעת אין תרומתו תרומה.

וכך פוסק הרמב"ם להלכה³⁰. ומכאן למדנו, שאף אם אדם גילה את דעתו שרוצה בהפרשת תרו"מ – אין ההפרשה מועילה אם נעשתה ע"י אדם שלא נתמנה לכך. וזאת משום שאנו אומדים את דעתו של המשלח ואומרים שיתכן שהוא מקפיד על כך שדווקא שלוחו יהיה המפריש. וכן יש לומר כאן, שמכיון שטרח למנות שליח – יתכן שמקפיד על כך שהדבר יעשה דווקא בתורת שליחות ולא בתורת זכיה. אך עיון בדברי הראשונים מורה שאין ראייה מכאן³¹. בעל תרומת הדשן מביא את הסוגיא הזאת ומסיק ממנה מסקנה הפוכה:

דדווקא התם לא מהני, משם דאיכא למימר דדעת דבעה"ב דשלוחו דווקא יתרום, משום דידוע ומכיר באיזה מידה רגיל בעה"ב לתרום...

26. שו"ת באר יצחק (או"ח סי' א ענף ג ד"ה אך באמת), שו"ת עין יצחק (אה"ע ח"א סי' ב אות ד, ח"ב סי' גא ענף ג ס"ק יא). וראה מאמרנו: "מילוי מקום המשגיח להפרשת תרו"מ" (פרק ג סעי' 2). הגרי"א מקובנא מביא לכך ראייה מדברי התוס' (גיטין סו ע"ב ד"ה הא, קידושין כג ע"ב ד"ה מיהו).

27. כ"כ בשו"ת הר צבי (או"ח ח"ב סי' ה) לענין תרו"מ ושאר דברים.

28. כ"כ בשו"ת צמח צדק²⁷ (או"ח סי' מו, מובא בשד"ח דלקמן) בדין שליחות למכירת חמץ בדשלב"ל. הוא מביא לכך כמה ראיות: ע"י הגהות אשר"י (גיטין פרק א סי' יג); שו"ע (ח"מ סי' קצה סעי' ג ברמ"א). וכ"כ בשו"ת שואל ומשיב (ח"א סי' קטו) לענין גירושין.

29. מערכת חמץ ומצה (ח"ח עמ' 386, סי' ט סעי' ז).

30. תרומות (פ"ד ה"ו).

31. ע"י רשב"א (נדרים לו ע"ב ד"ה הא) שמביא את הסוגיא הזאת כראייה לשיטתו שכל גילוי דעת אינו מועיל. וודאי שאין להביא ראייה מדבריו לשיטת התוס' החולקים עליו בנקודה זאת.

אבל בהפרשת חלה בזה"ז, דהכל שוין בו... אין לומר כלל שיש קפידא מי יפריש ויתרום...

ומכאן עולה שאם היה מינוי שליחות ואין לבעל הפירות או הקמח משמעות מעשית בשאלה מי יבצע את ההפרשה ומכוח מה – יש לראות במינוי זה גילוי דעת גמור שבעה"ב מעוניין בכל הפרשה מכל סוג שהוא. וודאי שאין לראות בכך בעיה של מינוי בדבר שלא בא לעולם.

החזו"א³² מחדש חידוש גדול יותר ואומר, שכשם שלא מועילה שליחות בדשלב"ל, כך לא יועיל גילוי דעת במקרה כזה. ומסתבר שלדעתו הדין כך מפני שחסר בגמירות הדעת למינוי זה.

5. סיכום שיטות הראשונים

לסיכום, יש בשאלה זו, של שליחות לדבר שלא בא לעולם, שלוש שיטות בין הראשונים, בעלי התוספות:

א. לדעת ר"ת ורבינו עזריאל, אם המשלח יכול להשיג עיסה להפרשת חלה תוך זמן קצר – יכול הוא למנות שליח להפרשה. ויש להסתפק אם די בכך גם במקרה שאין כלל קמח בידי המשלח.

ולפי זה, לענין תרו"מ, החקלאי יכול למנות שליח להפריש תרו"מ מכל מה שבידו לתלוש (ומסתבר דהיינו: שכבר הגיעה לפחות ל"עונת המעשרות"). ולגבי הירקן יש להסתפק אם יוכל למנות שליח להפריש מתוצרת חקלאית שאינה ברשותו כלל ברגע זה.

ב. לדעת האו"ז (בדעת ר"ת) וסה"ת, גם אם אין ביד המשלח אפילו קמח – יכול הוא למנות שליח להפרשת חלה כל זמן שבידו לקנות.

ולפי זה, לענין תרו"מ יכולים גם הירקן וגם החקלאי למנות את המשגיח להפרשת תרו"מ בכל המינים המצויים בשוק באותה תקופה.

ג. לפי פשטות דברי הסמ"ג, אם המשלח הוא בעל הקרקע – נחשב כל מה שיצמח בה כ"בידו". לדעתו, שליחות לדבר שלא בא לעולם קשורה לדין קנין בדבר שלא בא לעולם. לכן, בכל מקום שיועיל קנין – ניתן יהיה למנות שליח. ולפי זה, יכול החקלאי למנות את הרב המקומי כשליח שלו להפרשת תרו"מ מכל היבול שיהיה לו בשדותיו. אבל הירקן לא יוכל, לפי סברא זו, למנות שליח להפרשה אפילו למה שעומד לקנות בעוד רגע.

32. אה"ע סי' נח (ס"ק ד). וראה לעיל (הע' 19). וכן כתב בשו"ת מנחת יהודה (לר' יהודה צבי ב"ר חיים זאב מלבוב, תקצ"ח, סי' צ) שאין לסמוך על גילוי דעת מראש, כל זמן שאין אומדנא ברורה על הזמן הנידון.

ד. לדעת בעל התוס' בנויר אין אפשרות למנות שליח לדבר שלא בא לעולם, ומינוי השליח להפרשה מועיל רק מכוח גילוי דעת. דברים אלו אמורים הן לענין חלה והן לענין תרו"מ. ואילו הסמ"ק מביא את שתי האפשרויות: "בידו" וגילוי דעת.

6. פסק ההלכה בשו"ע

להלכה נפסק בשו"ע בהלכות חלה (י"ד סי' שכח סעי' ג) שאכן כדין וכשורה הם אותם "מעשים בכל יום" שממנים שליח להפריש חלה גם לפני שיש עיסה בעולם. ואלו דבריו:

אין מפרישין חלה בלא רשות בעל העיסה... ומיהו, אם נתן רשות לאחר להפריש, אפילו בעודו קמח – מועיל, אע"פ שעדיין לא נתחייב. השו"ע אינו מביא הסבר לפסק זה. בהמשך אותה הלכה פוסק השו"ע כדעת האו"ז וסה"ת, שאף הקמח אינו צריך להיות ברשותו בשעת המינוי, וכתב: והאורח יאמר לבעלת הבית להפריש לו חלה מכל עיסות שתעשה לו בעוד שיהיה בביתה, כדי שלא תצטרך ליטול רשות בכל פעם. ערוה"ש³³ מפרש את פסק השו"ע מכוח "בידו". ורצונו לומר, שניתן למנות שליח להפרשת חלה גם אם אין כרגע כלום ביד המשלת, מפני שגם מה שבידו לקנות הכל אח"כ – חשיב "בידו" לענין זה, וכפי שכתבנו לעיל (סעי' 2). הגר"א בביאורו שם³⁴ אינו מציין את דברי סה"ת כמקור לשו"ע, אלא מסתמך על התוספתא (תרומות פ"א ה"ז):

הבן בשל אביו והאשה בעיסתה – הרי אלו תורמין, מפני שתרמו ברשות.

ומסיף על כך הגר"א: "ועתה סתמן כפירושן". מקור הסמכות של אנשים אלו להפריש תרו"מ נתבאר בהרחבה במקום אחר³⁵, ואכמ"ל. ידועה דעת תרומת הדשן³⁶ שאשה מפרישה מכוח זה שבעלה בוודאי מעוניין בהפרשתה. מדברי הגר"א כאן, שכתב ש"סתמן כפירושן" משמע שאף הוא סובר כך. מכאן יש ללמוד שלדעתו אף מינוי לדבר שלא בא לעולם מועיל מכוח גילוי דעת, וכפי שכתבנו לעיל (סעי' 4) בדעת בעל התוס' בנויר. ומכאן, שהשו"ע הולך לשיטתו בסוגיית "כלך אצל יפות"³⁷ שאפשר להפריש מכוח גילוי דעת, ואין

33. יו"ד סי' שכח (סעי' ו).

34. ס"ק י.

35. ראה מאמרנו: "הפרשה מכוח שליטה בנכסים" (סעי' 3).

36. סי' קפח. וכן דעת הזקנית ספר (תרומות פ"ד) והחזו"א (מעשרות סי' ז' ס"ק ט"ז).

37. סי' שלא (סעי' לא).

צורך במינני שליחות מפורש. ועפ"י זה יש לומר, שמה שכתב השו"ע שניתן למנות שליח להפרשת חלה בדשלב"ל – זה לא מטעמם של ר"ת וסיעתו, ומדין "בידו", אלא מדין גילוי דעת, כדעת בעל התוס'³⁸.

אך מתוך עיון נוסף יש להסתפק אם אכן זוהי כוונתו של הגר"א: כידוע, ביאור הגר"א לשו"ע הוא השלמה לצינוני המקורות שבבאר הגולה³⁹. בבאר הגולה⁴⁰ נכתב בפירוש שמקור דברי השו"ע הוא מדברי סה"ת ומדברי הסמ"ק⁴¹. הסמ"ק מציג שם שלוש דרכים להפרשה ללא מינוי סמוך להפרשה: מינוי מראש המועיל מכוח "בידו", גבל המפריש מכוח גילוי דעת, וגבל המפריש מכוח היותו פועל. מדבריו עולה בבירור שאלו שלושה דינים נפרדים, ודינו של הגבל אינו מבוסס על כך שההפרשה היא "בידו" של בעה"ב. ולעומת זאת, כתב סה"ת שאשה יכולה למנות את חברתה לדבר שלא בא לעולם מכוח "בידו", וכן התלמידים יכולים למנות את בעלת הבית לעיסות שיקנו אח"כ. מדברי באר הגולה, שהביא את סה"ת והסמ"ק כאחד, משמע שלמד גם את דברי סה"ת כדברי הסמ"ק. וא"כ יש בדברי סה"ת שני דינים נפרדים: אשה מפרישה לחברתה מדין שליחות ומכוח "בידו". שם לא תועיל זכיה, מפני שבמפורש דובר ביניהן על מינוי שליחות, וכדעת הבאר יצחק. ואילו בעלת האכסניא מפרישה לתלמיד מדין זכיה ומכוח גילוי דעת. וזאת מפני שמלכתחילה לא דובר ביניהם על שליחות.

יתכן שלפי זה יש להבין גם את דברי הגר"א. הגר"א לא בא לשלול את ההבנה הפשוטה שפסק השו"ע מבוסס על דברי סה"ת. הבנה זו מפורשת בדברי באר הגולה, והגר"א לא נזקק לחזור על הדברים. הגר"א רק בא לבטל את דברי באר הגולה ולפרש את דברי סה"ת, שבנקודה זו אינם מבוססים על "בידו" אלא על זכיה או גילוי דעת. אך מצד שני אפשר לומר שהגר"א בא לחלוק על דברי באר הגולה ולא לבאר את דבריו. וא"כ דברי הגר"א יתפרשו כפי שכתבנו לעיל, וצ"ע.

מכאן יוצא להלכה שאם בעל הפירות אומר בפירוש שמינוי המשגיח הוא בגדר זכיה ולא בגדר שליחות – ניתן למנות שליח גם לדבר שלא בא לעולם. אך אם אמר בפירוש שממנה אותו כשליח – יתכן שהדבר לא יועיל. מאידך גיסא אין הכרח לומר שאכן כוונת השו"ע היא כך, וייתכן שפירש גם את דעת סה"ת מדין "בידו", כמו שכתב ערוה"ש. וא"כ, אין בידינו הכרעה ברורה להלכה במחלוקת שבין הראשונים.

38. לענין זה ראה בהרחבה במאמרנו: "הפרשה ללא מינוי" (פרק א סעי' 5).

39. עי' הקדמת המסדר לביאור הגר"א (או"ח וחז"מ), וכן בהקדמה ל"שלמות אליהו" (על ביאור הגר"א להל' נידה).

40. ס"ק ט.

41. מצוה רמו (בסופה, מובא לעיל סעי' 1).

פרק ג – מינוי שליח להפרשה בדבר שלא בא לעולם, למעשה

1. הקדמה

הראשונים נחלקו ביסוד הדין של מינוי שליח להפרשת חלה בדבר שלא בא לעולם. מבואר שלמעשה אפשר למנות שליח להפרשה מראש גם בדבר שלא בא לעולם או לרשות המשלח, אך נחלקו בשאלה מכוח מה ובאלו גדרים. כפי שהזכרנו לעיל (פרק ב סעי' 6) קשה להטיק מסקנות ברורות מפסק השו"ע בשאלה זו, אם הדבר תלוי בצורה כזאת או אחרת של "בידו". לכן, כדי להקל בשאלה זו, של מינוי להפרשה בדבר שלא בא לעולם, יש לבחון סניפים נוספים להקל.

2. מינוי לדבר שלא בא לעולם בדרבנן

כתב המשל"מ (ביאת מקדש פ"ב ה"ו):

דע"כ לא אמרינן דבמילתא דלא מצי עביד לא משוי שליח – אלא באיסורי דאורייתא, אבל בדרבנן משוי שליח.

החכמת אדם¹ מטיק מדברי המשל"מ, שבוה"ז, שתרו"מ מדרבנן² – אפשר למנות שליח לדבר שלא בא לעולם. בעלי ההסכמה לספר זה³ חולקים עליו ואומרים שהדבר אינו מועיל. ומסבירים שהמשל"מ מדבר על מקרה בו מדאורייתא הדבר הוא "בידו" אך מפאת איסור דרבנן החל על המעשה – אין הדבר בידו בפועל. ראייתם העיקרית היא מדברי הראשונים שהבאנו לעיל (פרק ב סעי' 1-3) בהלכות חלה, הסוברים שאין למנות שליח לדבר שלא בא לעולם אא"כ הדבר בידו של המשלח. ולמרות שהמדובר בחלה בזה"ז ובחלת חו"ל.

3. מינוי בכתב

לרווחא דמילתא ניתן להסתמך על סברא נוספת שנאמרה במינוי שליח לדבר שלא בא לעולם, והיא: מינוי בכתב. מקור סברא זו היא בדברי מרכבת המשנה

1. שערי צדק (סי' ח, בינת אדם ס"ק א).

2. דין קולות המבוטסות על כך שתרו"מ בזה"ז מדרבנן ישנה מחלוקת גדולה בין האחרונים. לדעת הכס"מ (תרומות פ"ז ה"ז, מע"ש פ"ד ה"ו) – יש להקל בספקות בתרו"מ בזה"ז. וכן משמע בשו"ע (יו"ד סי' שלא סעי' יא). לעומת זאת, לדעת המשל"מ (תרומות פ"ז ה"ז) – יש להחמיר בספקות אלו כדין "דבר שעיקרו מן התורה". ועי' שבת הארץ (מבוא פרק ט). ובחוברת "הפרשת תרו"מ במערכת הציבוית" (פרק טז סעי' 1) הובאה מחלוקת הפוסקים בשאלה זו, בהקשר להפרשה בדרך "ברירה" בזה"ז. ועי' מעיל שמואל (דף כו), שדן אם ללכת אחר חזקת שאינו מתוקן אף בדרבנן.

3. בהקדמה לשערי צדק.

(גירושין פ"ו ה"ג), העוסק בבעל הרוצה לגרש את אשתו השוטה. הוא מביא את מנהג העולם להשליש לה גט בידי שליח שימסרנו לה לכשתשתפה, ומבאר: יש לצדד, דאפי' תימא דכל מידי דלא מצי עביד השתא לא משוי שליח – היינו דווקא בשליחות בע"פ. דכיון דהשתא לא מצי עביד, אין דיבור מינוי השליחות מהני, ולאחר זמן, דמצי עביד – הא לא קאמר מידי ואין הדיבור הראשון בעולם. משא"כ בממנה שליח בשטר ונותן השטר ביד השליח, כשיבוא הזמן דמצי עביד – זוכה השטר שהוא לשם שליחות... בשליחות דסגי באמירה ואינה צריכה קנין – שפיר נגמר השליחות בשטר מינוי השליחות שבידו. ויש שנהגו כך לכתחילה לענין מכירת חמץ⁴, וכן בהפרשת תרו"מ⁵.

4. פועל בדבר שלא בא לעולם

עוד דרך שניתן לצרף לרווחא דמילתא היא מינוי פועל בתשלום במקום שליח בעלמא. בשו"ת דברי מלכיא⁶ ובשו"ת עונג יו"ט⁷, בהלכות מכירת חמץ, נאמר שאף שאין אדם ממנה שליח לדבר שלא בא לעולם – יכול הוא למנות פועל לדבר שלא בא לעולם. שכן, אף שאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, יכול הוא לשעבד דבר שלא בא לעולם ולהשתעבד לדבר שלא בא לעולם. וכ"כ עוד אחרונים⁸. לדעה זו, רצוי למנות את השליח לפועל לצורך ההפרשה⁹.

5. הקנאת הפירות למשגיח

דרך נוספת למינוי שליח לדבר שלא בא לעולם מסתמכת על הסברו של ה"חלת לחם" בדעת הסמ"ג¹⁰. הוא אומר שם שמינוי לכל התבואות שיצמחו בשדה אינו שליחות אלא קנין ממש. אף אם לא נפסוק להלכה כשיטה זו – אין הדברים אמורים אלא בסתמא. אבל אם הבעלים מקנים למשגיח בפירוש את כל התוצרת החקלאית מראש באמצעות מעשה קנין המועיל עפ"י ההלכה – יוכל המשגיח להפריש מדין בעלים. בעלות זו יכולה להיות בעלות מוגבלת לצורך הפרשה בלבד¹¹.

4. סדר מכירת חמץ כהלכתו (פרק יז סעי' כג).

5. כך נוהגת הרבנות הראשית לירושלים.

6. ח"ד סי' כב (אות יז).

7. סי' קט.

8. הגדה של פסח מנחת חן (מכירת חמץ אות ו); סדר מכירת חמץ כהלכתו (פרק יז סעי' יז וס"ק כד).

9. לענין זה ראה מאמרו של אמו"ר הרה"ג יעקב אריאל (בספר זה): "הפרשת תרו"מ ע"י פועל".

10. לעיל פרק ב (סעי' 4).

11. ראה בחוברת "הפרשת תרו"מ במערכת הציבורית" (פרק א סעי' 2). וראיה לדרך זו ע"י שבת הארץ

(מבוא פרק יג סד"ה וחוק).

- לשם כך ניתן להשתמש במספר דרכי קנין:
 א. סיטומתא, שמועילה גם בדבר שלא בא לעולם¹².
 ב. מתן הלוואה על ערכה של התוצרת, ושיעבוד הפירות לפירעונה, כדין הלוואה מראש לנתינת מעשר עני¹³.
 ג. קנין חצר מראש¹⁴.
 ד. עשיית המשגיח לשותף בעסק באחז מיזערי¹⁵.

6. סיכום

למעשה נראה שיש דרך מרווחת לסמוך על מינוי המשגיח להפרשת תרו"מ בדבר שלא בא לעולם או שלא בא לרשות הבעלים. ההיתר מבוסס בעיקר על הדעות המקילות בהפרשה מכוח גילוי דעת. ולרווחא דמילתא יש לציין בנוסח המינוי שמינוי זה אינו תלוי בגדרי שליחות. בנוסף לכך, במקרים רבים קניית הפירות היא בידו של הבעלים כבר בעת המינוי. ולרווחא דמילתא יש לצרף לכך מינוי בכתב או את דין פועל. ובכל מקרה תועיל ההפרשה אם יעשה קנין מראש על התוצרת, כך שהמשגיח יפריש בתורת בעלים.

12. מקור חיים (הל' פסח סי' תנ); שו"ת שואל ומשיב (ח"א מהד"ב סי' ב). ועי' פתחי תשובה (תרו"מ סי' רא).
 13. עי' מאמרנו: "דרכי נתינת מעשר עני" (התורה והארץ" ב עמ' 84).
 14. עי' מאמרנו שם (עמ' 92-91).
 15. עי' בחוברת "הפרשת תרו"מ במערכת הציבורית" (פרק א סעי' 5). וכך הורה אמו"ר הרה"ג יעקב אריאל שליט"א, שדי בשותפות של שוה פרוטה.